

УДК: 336

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Фіщук Н.Ю., к.с.-г.н., доцент,
Березюк Ю.Б., к.е.н.

Досліджено стан та передумови здійснення експортної діяльності в аграрній сфері Вінниччини. Проаналізовано стратегію формування та розвитку експортного потенціалу агропродовольчого сектору економіки на регіональному рівні.

Ключові слова: стратегія, потенціал, експорт, SWOT-аналіз, механізм, агро продовольчий сектор.

Постановка проблеми. В умовах розвитку міжнародних економічних зв'язків базовими пріоритетами зовнішньоекономічної діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях є політика активної підтримки національного експорту, яка передбачає не лише фінансову, а й адміністративну підтримку, підвищення якості економічного зростання, підвищення ефективності бюджетних витрат і підготовку кваліфікованих кадрів.

Аналіз досліджень та публікацій. В Україні питаннями стратегічного розвитку зовнішньоекономічної і, зокрема, експортної діяльності займається ціла когорта відомих науковців та дослідників. Так, за висновком С.М.Кваші та О.В.Шубравської в розвинутих країнах розробка сучасних стратегій розвитку агропродовольчого експортного потенціалу передбачає перенесення центру тяжіння з рівня центральних урядів на рівень місцевих органів влади, створюючи при цьому регіональні організаційні формування з функціями сприяння і стимулювання експорту [4, с.3; 1, с.27].

Метою статті є аналіз передумов формування стратегії розвитку експортного агро продовольчого потенціалу регіону, розгляд механізму її реалізації.

Викладення основного матеріалу. У сучасних умовах мета реалізації стратегії розвитку полягає у зміцненні єдиного економічного простору, політичної цілісності та безпеки регіону, його гармонійному функціонуванні на основі оптимальної спеціалізації в світогосподарському поділі праці, використанні ресурсного потенціалу і конкурентних переваг.

Формуючи стратегію у сфері експортної діяльності регіону, варто враховувати ситуацію і тенденції на світових ринках продовольства, оскільки наслідком науково-технічного прогресу став активний розвиток і розповсюдження інноваційних технологій не лише у сфері сільськогосподарського виробництва, але і виробництві продовольства [7, с.122; 7, с.7; 2, с.60]. Основні характеристики та тенденції розвитку світового продовольчого ринку, які впливають на стратегічну поведінку підприємств – виробників продукції агропродовольчого спрямування, можуть бути визначені наступним чином: зміна структури споживання і зростання вимог до якості продуктів харчування

в розвинених країнах, збільшення масштабів міжнародної торгівлі продуктами здорового харчування; зміна інституційної та організаційної структури світового ринку; випереджаюче зростання міжнародної торгівлі переробленими і готовими до вживання продуктами харчування в порівнянні із сировинними продуктами; зростання обсягів міжнародної торгівлі генетично модифікованими продуктами тощо. Такі тенденції будуть характерними для світового продовольчого ринку в наступні кілька десятиріч. За таких умов рівень конкурентоспроможності вітчизняної харчової продукції в умовах глобалізації економічної діяльності безпосередньо залежить від того, наскільки адекватно вище перераховані тенденції будуть відображені в корпоративних і конкурентних стратегіях підприємств, галузей та регіонів з однієї сторони, та адаптивної системи державної політики і регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з іншої.

Вінницька область – регіон зі значними потенційними можливостями для агропромислового розвитку: сприятливі природнокліматичні умови для ведення сільськогосподарського виробництва, істотні природні ресурси, розвинена та диверсифікована переробна промисловість і сільське господарство, наявність достатньої чисельності кваліфікованого персоналу, розвинений науково-технічний потенціал з перспективами його нарощування, значні обсяги внутрішнього ринку збуту агропродовольчої продукції. Все це створює сприятливі передумови і можливості для розвитку агропродовольчого комплексу, який включає в себе сільське господарство і харчову промисловість. В той же час окремі показники, які характеризують рівень розвитку агропродовольчого сектору економіки регіону (рівень продуктивності праці, розвиток сучасних технологій, рівень інтеграції підприємств у світогосподарську систему, розвиток матеріального, інвестиційного забезпечення), значно поступаються розвиненим територіально-економічним комплексам інших країн. Виходячи з цього, метою реалізації стратегії розвитку експортного потенціалу агропродовольчого комплексу Вінницької області є перетворення існуючого потенціалу (шляхом повного використання наявних конкурентних переваг та формування нових через розширення зовнішньоекономічних зв'язків та структурну оптимізацію господарського комплексу) в реальне зростання показників діяльності регіональної економічної системи.

Найбільш перспективним шляхом досягнення цієї мети є акумуляція існуючих та мобілізація нових джерел інвестиційних ресурсів для використання їх на розширене відтворення найбільш ефективних виробничо-господарських підкомплексів регіону, сприяння просуванню їх продукції на міжнародному ринку.

Регіональний ринок агропродовольчої продукції характеризується наявністю інтенсивної конкуренції на більшості ринків сільськогосподарської продукції та олігополістичної конкуренції на ринках продукції промислової переробки; значними надлишками продукції сільського господарства; невикористаними потужностями у більшості галузей переробної промис-

ловості; великими обсягами виробництва продовольчої продукції в особистих селянських господарствах населення, що створює фактор невизначеності та стихійності на ринку; відсутністю контролю якості значної кількості продукції, що реалізовується в регіоні; високим рівнем забезпеченості внутрішніх потреб та насиченості ринку продовольчими товарами внутрішньорегіонального виробництва.

Оцінити перспективи та виявити проблеми розвитку галузей, в яких формується експортний потенціал агропродовольчого виробництва Вінниччини, дає можливість аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, які формують середовище функціонування підприємств цієї сфери (SWOT-аналіз) (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз середовища функціонування підприємств агропродовольчої сфери

<i>Переваги, що зумовлюють ефективність розвитку та повноту реалізації експортного потенціалу</i>	<i>Слабкі сторони у процесах стратегічного управління реалізацією експортних можливостей</i>
високі темпи росту і місткості галузевого ринку; зростання платоспроможного попиту	стратегічні дії підприємств є реакцією (часто запізнюю) на зміни факторів зовнішнього середовища;
стабільний та істотний ріст попиту на продовольство з боку світового ринку	відсутній пошук зовнішніх можливостей шляхом передбачення проблем;
значний рівень конкуренції між виробниками, посередниками та експортерами агропродукції;	періодичність коригування стратегії не є заданою, стратегічні дії реалізуються по мірі необхідності
значний потенціал у розвитку сільськогосподарського виробництва, великі обсяги невикористовуваних посівних площ, трудового та наукового потенціалу	орієнтація на короткострокові результати діяльності на шкоду середньо- та довгостроковим, відсутність стратегічного підходу до діяльності підприємства;
диференційована структура переробної промисловості, високий кадровий потенціал переробних галузей, традиційна технологія виробництва продуктів харчування в багатьох підприємствах;	недостатнє знання поточного та прогнозного стану ринку, необхідність високих затрат зусиль і ресурсів для орієнтації на ринку, пошуку платоспроможних покупців і поставальників недорогої сировини і матеріалів;
сприятливе географічне розташування, відносна близькість до стратегічних ринків збуту агропродовольчої продукції;	неготовність підприємства до змін попиту, появи на ринку високотехнологічної та якісної конкурентної продукції;
наявність розвиненої транспортної інфраструктури, можливості до її істотного поліпшення;	зниження кваліфікації персоналу, старіння основних фондів і технологій, падіння технологічної дисципліни;
потужний науковий потенціал для обґрунтування напрямків розвитку технологічної, технічної, економічної та стратегічної сфер розвитку підприємств	харчова промисловість мало використовує переваги глобалізації, є недостатньо диверсифікованою, характеризується низьким рівнем інновацій та ефективності використання ресурсів.
наявність значних обсягів не використовуваних виробничих потужностей у харчовій промисловості;	низький рівень менеджменту та адміністративного управління у сфері експортної діяльності;
послідовність місцевих органів влади у реалізації напрямків стратегії регіонального	непередбачуваність державної політики щодо стимулювання експорту

розвитку	
----------	--

<i>Сприятливі можливості</i>	<i>Загрози</i>
відносно низька собівартість виробництва сільськогосподарської продукції та її переробка	можливість захоплення імпортними товарами сегментів на ринках високого ступеня переробки;
високий рівень екологічної безпеки продовольчих товарів	встановлення контролю за ресурсами з боку іноземних конкурентів;
реалізація невикористовуваних потужностей підприємств сфери агропродовольчого виробництва	поява нових, більш жорстких вимог щодо стандартів діяльності, технічного рівня і якості товарів;
високий рівень механізації виробництва експортноорієнтованих галузей сільського господарства	монополія розвинених країн на виробництво високотехнологічного обладнання для харчових виробництв;
реалізація транзитного та інфра-структурного потенціалу регіону	ріст витрат на виробництво і цін реалізації продукції;
створення нових видів продукції під відомими брендами та захоплення нових сегментів ринку за межами регіону	надання переваги митно-тарифним методам регулювання експортної діяльності над економічними;
відносно стабільний курс національної валюти	можливості різкого коливання курсу національної валюти;
створення позитивного іміджу вітчизняної агропродовольчої продукції за межами регіону та України	висока імовірність заборони експорту окремих видів продовольчих ресурсів, введення необґрунтованих квот та мит;
підвищення частки експорту продукції з високим рівнем промислової переробки	висока імовірність збереження сировинної спрямованості експорту в регіоні
традиційна прихильність споживачів до вітчизняних продуктів харчування	втрата прихильності споживачів до вітчизняних продуктів харчування в результаті погіршення їх якості
сприятливі можливості для ведення органічного виробництва продовольства	неконтрольоване ввезення та виробництво генетично модифікованої продукції

Проведений аналіз свідчить про те, що максимальне використання сильних сторін сектору міжнародного і міжрегіонального співробітництва і одночасна робота щодо усунення або мінімізації впливу слабких сторін, призведе до зниження можливих ризиків і загроз, а також до досягнення росту і реалізації наявних можливостей. Однак, опираючись на дані SWOT-аналізу, можна зробити висновок про те, що одним з основних стримуючих факторів для розвитку експортного потенціалу Вінницької області є слабка увага місцевих органів влади до позицій та можливостей місцевих виробників на регіональному ринку і до перспектив їх виходу на міжнародний рівень.

Аналіз стану формування та тенденції реалізації експортного потенціалу підприємств агропродовольчого сектору регіону дозволяють визначити основні проблеми та перешкоди у його подальшому розвитку:

- невисокий рівень конкурентоспроможності продукції багатьох підприємств-виробників у сільськогосподарських галузях та промислового виробництві продуктів харчування;

- низькі фінансові можливості більшості внутрішньорегіональних підприємств для реалізації проектів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- відсутність досвіду менеджменту підприємств галузі у проведенні експортно-імпорتنих операцій, митному оформленні, укладанні зовнішньоторговельних контрактів;
- нерозуміння управлінським персоналом підприємств, які можуть стати учасниками зовнішньоекономічних операцій, важливості сертифікації та стандартизації продукції, що виробляється ними;
- постійне зростання вартості проведення експортної діяльності, проблеми з відшкодуванням податку на додану вартість, що зумовлює втрати безпосередніх сільськогосподарських товаровиробників;
- наявність дискримінації, заборон з боку інших країн щодо вітчизняної агропродовольчої продукції (з боку Російської Федерації щодо молоко- та м'ясопродуктів, зі сторони Європейського Союзу – квоти на імпорт зернопродукції тощо);
- втрата довіри з боку іноземних операторів щодо надійності вітчизняних постачань агропродовольчої продукції, що обумовлено непослідовними та часто необґрунтованими кроками державних органів влади стосовно встановлення експортних обмежень [3];
- нерозвиненість страхових та кредитних інститутів забезпечення розвитку експортної діяльності;
- складність у вирішенні господарських спорів в українських судах та відсутність практики у відстоюванні інтересів в закордонних судових та інших органах.

Кардинально покращити ситуацію щодо розвитку та реалізації експортного потенціалу регіонального агропродовольчого підкомплексу на період до 2020 р. дозволять поставлені стратегічні завдання:

Підтримка інтересів підприємств регіону на зовнішніх ринках.

Успішне просування інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності регіону на зовнішні ринки буде сприяти оптимізації структури економіки, створенню впізнаваної системи унікальних особливостей Вінницької області через розвиток його продуктової спеціалізації і розширення потенційних ринків збуту регіональних продуктів, а також призведе до максимального і збалансованого використання ресурсів Вінницької області і одержання продуктів з високою часткою доданої вартості. При цьому базовими пріоритетами в просуванні інтересів підприємств – виробників агропродовольчої продукції Вінницької області за її межами є:

- підтримка підприємств, що функціонують на території області, продукція яких успішно реалізується в інших регіонах і за кордоном (відстрочення або розстрочення податкових платежів, першочергове відшкодування податку на додану вартість, надання позик на пільгових умовах та інші заходи державної підтримки);
- сприяння підприємствам області в розширенні ринків збуту продукції через розвиток міжрегіональної кооперації та міжнародних зв'язків;

- залучення регіональних підприємств та їх об'єднань до участі в виставково-ярмаркових заходах, що проводяться в Україні та за кордоном, з метою пропаганди регіональних товаровиробників і досягнень економіки Вінницької області;
- залучення з інших регіонів господарюючих суб'єктів, що володіють наукоємними, високотехнологічними виробництвами;
- створення за рахунок міжнародного і міжрегіонального співробітництва зовнішніх умов для сприяння у використанні високих технологій для модернізації галузей промисловості, підтримки створення та виробництва високотехнологічної та наукомісткої продукції, розробки нової техніки і технологій;
- підтримка міжнародного та міжрегіонального співробітництва та зміцнення ділових взаємовідносин у сфері інтелектуальної діяльності;
- сприяння впровадженню систем сертифікації продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції для підвищення їх конкурентоспроможності на міжрегіональних і міжнародних ринках;
- сприяння веденню органічного землеробства на території регіону;
- стимулювання притоку інвестицій в розвиток і розширення мережі послуг та інфраструктури.

Інформаційне забезпечення зовнішньоторговельної діяльності.

Економіка області та її зовнішньоекономічний комплекс потребують подальшого розвитку одного з найважливіших компонентів ринкової інфраструктури, яким є інформаційний сектор, здатний стати каталізатором в процесі розвитку експортного потенціалу. З цією метою необхідно організувати роботу за наступними напрямками:

- підтримка та регулярне оновлення офіційних сайтів органів влади, що відповідають за управління зовнішньоекономічною діяльністю на сервері державної адміністрації області у мережі Інтернет для широкого кола учасників зовнішньоекономічної діяльності області;
- підтримка та постійне поповнення наявних баз даних, створення нових інформаційних масивів;
- випуск рекламних продуктів, в тому числі і на основі застосування передових інформаційних технологій, поширення їх під час проведення виставок, презентацій, ділових зустрічей;
- розміщення регіональних випусків на сторінках місцевих і центральних засобів масової інформації, в спеціалізованих журналах.

Підготовка кадрів для роботи у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Найважливішою передумовою використання та розвитку конкурентних переваг і наявних ресурсів у міжнародній торгівлі є підготовка і перепідготовка кадрів в галузі торговельної політики і міжнародного бізнесу.

Сьогодні на ринку праці області існує дефіцит фахівців зі знанням іноземних мов та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності для більшості підприємств, які мають перспективи для участі в міжнародному поділі праці: фінансистів, юристів, інженерів, технічних працівників. З огляду на це

роботодавець змушений залучати або менш кваліфікованих фахівців, або фахівців з інших регіонів, що стримує розвиток підприємств області.

Формування регіональних агропродовольчих кластерів.

Одним із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств є формування сприятливого факторного простору при різних організаційно-економічних ситуаціях, а також побудова кластерної системи на базі регіонального галузевого агропродовольчого комплексу. У свою чергу, кластерна структуризація економічної системи здійснює істотний вплив на загальну економічну політику регіону. Політика, що ґрунтується на розвитку територіально-економічних кластерів, веде до підвищення загальної конкурентоспроможності регіону.

Ефективній реалізації перспективних напрямків формування та розвитку експортного потенціалу агропродовольчого виробництва у Вінницькій області сприятиме створення чотирьох регіональних експортних кластерів, які були виділені нами вище. Для кожного з кластерів, які мають свою виражену специфіку, пропонується реалізація комплексу заходів, які сприятимуть повній реалізації їх експортних можливостей та підвищенню ефективності кластерів в цілому.

Механізм реалізації стратегії розвитку експортного потенціалу регіону включає економічні, організаційні, правові та фінансові складові.

Фінансування перших чотирьох напрямів здійснюється в межах програм "зеленої корзини", які не підпадають під зобов'язання щодо скорочення [8, с.31].

Сценарії розвитку агропродовольчого сектору економіки Вінницької області та реалізації стратегії можуть носити різний характер – інерційний та інноваційний.

Інерційний. Даний сценарій – пасивна модель поведінки бізнесу, інерційна динаміка інвестиційного процесу і низька інноваційна активність. Можливості економічного зростання будуть визначатися зниженням технологічної конкурентоспроможності виробництв і зростанням імпорту продовольства.

Модернізація діючих підприємств буде здійснюватися за рахунок власних і залучених коштів. Державна підтримка галузі здійснюватиметься через субсидування процентних ставок по кредитах на закупівлю сировини і матеріалів, на технічне переозброєння і стимулювання експорту. Додаткових заходів підтримки галузі з боку держави і бізнесу не буде. Інерційний сценарій не передбачає істотного підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і конкурентного рівня товаровиробників.

Очевидно, що такий варіант розвитку агропродовольчого виробництва не повинен бути пріоритетним як для органів влади, так і для приватних товаровиробників, тому альтернативою йому повинен стати наступний, інноваційний напрямок.

Інноваційний сценарій розвитку передбачає більш складну модель державного та корпоративного управління. Він пов'язаний з інвестуванням у

високотехнологічні проекти. Поряд з використанням традиційних заходів, що стимулюють економічне зростання агропродовольчого виробництва, він передбачає нові додаткові цільові заходи державної підтримки. Це заходи із залучення інвестицій на технічне переозброєння і модернізацію виробництва, на реалізацію перспективних виробничих та інвестиційних проектів державного та стратегічного значення на основі розвитку приватно-державного партнерства [5, с.65]. Це дозволить збільшити масштабність впровадження прогресивних наукоємних технологій, забезпечити більш високі темпи зростання обсягів продукції, в тому числі інноваційної, підвищити експортні продажі агропродовольчої продукції.

За підсумками реалізації стратегічних завдань з розвитку експортного потенціалу агропродовольчого сектору області очікуються наступні результати, які можна розділити на періоди наближеної та віддаленої перспективи:

1. Активізація інтересу іноземних інвесторів до галузей, пов'язаних з виробництвом продовольства, що призведе до зростання інвестиційних вкладень в економіку регіону.

2. Включення області у світову систему поділу праці, розвиток на території області виробництв з високою часткою доданої вартості.

3. Створення умов для диференціації структури експорту Вінницької області, тобто зменшення залежності експорту від кон'юнктури світових сировинних ринків, збільшення частки експорту товарів з високою доданою вартістю.

4. Включення регіону в систему міжнародних транспортних коридорів, що призведе до збільшення логістичних можливостей зовнішньої торгівлі області і географічної диверсифікації експорту.

5. Створення сприятливих економічних, фінансових та правових умов для підприємницької та іншої діяльності господарюючих суб'єктів учасників зовнішньоекономічних відносин.

6. Оптимізація структури експортно-імпоротної діяльності області.

7. Формування на міжрегіональному рівні гнучких механізмів товарних потоків, взаємних платежів і розрахунків, реалізації інвестиційних проектів і програм соціально-економічного розвитку.

8. Зростання конкурентоспроможності продукції регіонального виробництва, що матиме своїм наслідком можливість виходу виробників на міжнародний ринок, що є одним з головних умов інтенсивного розвитку економіки регіону.

9. Зростання податкових надходжень до консолідованого бюджету Вінницької області від здійснення експортно-імпортних операцій та реалізації пріоритетних інвестиційних проектів на території регіону.

Висновки. Формування ефективної стратегії розвитку агропродовольчого потенціалу та розробка механізмів її реалізації дозволить активізувати діяльність у цій важливій сфері економіки регіону.

1. Шубравська О.В. Перспективи реалізації експортного агропродовольчого потенціалу України / О.В.Шубравська // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - №4(70). - С.27-32.
2. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В.Нелеп // Економіка України. - 2011.- №9. - С.54-63.
3. Квоти – 2010: безмежні обмеження українського експорту //Агробізнес кур'єр, №16, 23 серпня 2010р.
4. Кваша С.М. Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки / С.М.Кваша // Економіка АПК. - 2009. - №5. - С.3-9.
5. Єресько І. Г. Ресурсний потенціал: сутність і напрямки розвитку / І. Г. Єресько // Економіка і регіон. – 2006. – № 4 (11). – С. 65–69.
6. Абсава Л. О. Формування глобального продовольчого ринку / Л. О. Абсава // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 122.
7. Школьний О. О. Сприяння експорту агропродовольчої продукції в умовах глобалізації / О. О. Школьний // Зб.наук.пр.Уманського державного аграрного університету. – Умань, 2009. – Вип.70. – Ч. 2. – С. 7–13.
8. Державне регулювання експортного потенціалу харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.07.01 / Кириченко Ольга Миколаївна. – К., 2002. – 165 с.

Summary

Strategy formulation and development of export potential of agriproductional sector / Fishchuk N.Y., Berezyuk J.B.

The state and the preconditions export in agrarian sector in Vinnitsa region. The analysis strategy formulation and development of export potential of agri sector at the regional level.

Keywords: strategy, capability, export, SWOT-analysis, mechanism, agro food sector.